

Stockholms stads program för stöd till anhöriga 2021–2024

start.stockholm

Stockholms stads program för stöd till anhöriga 2021–2024

Dnr: 3.1.1–210/2020 och 5.4–259/2020

Utgivare: Socialförvaltningen och Äldreförvaltningen

Innehåll

Stockholms stads program för stöd till anhöriga 2021–2024	1
Innehåll	3
Introduktion	5
Mål med programmet	5
Syftet med programmet.....	5
Programmets disposition.....	5
Avsnitt 1: Inledning	6
Agenda 2030	8
Målgrupper för programmet	9
Avsnitt 2: Lagstiftning, centrala begrepp och utgångspunkter	11
Lagstiftning	11
Närstående.....	12
Anhörig	12
Kunskap om rättigheter	13
Medinflytande	13
Bemötande	13
Anhörigperspektiv.....	14
Barnrättsperspektiv	14
Funktionshinderperspektiv	14
Jämställdhetsperspektiv	15
Avsnitt 3: Närstående	17
Avsnitt 4: Anhöriga	19
Anhöriga som omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § socialtjänstlagen	19
<i>Anhöriga till personer som är äldre</i>	20
<i>Anhöriga till personer med fysisk sjukdom eller funktionsnedsättning</i>	20
<i>Anhöriga till personer med psykisk sjukdom eller funktionsnedsättning</i> ..	21
<i>Anhöriga till personer med ett missbruk och beroende</i>	21
Anhöriga som inte omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § socialtjänstlagen.....	22
<i>Barn som anhöriga</i>	22
<i>Anhöriga till personer med koppling till våldsbejakande extremism</i>	24
<i>Anhöriga till personer med en kriminell livsstil</i>	25

<i>Anhöriga till personer som drabbats av skjutningar och dödligt våld</i>	<i>25</i>
Avsnitt 5: Stöd till anhöriga	27
Exempel på stöd till anhöriga	28
Indirekt stöd	29
Direkt stöd.....	29
Vägledande samtal	30
Avsnitt 6: Organisering av utförandet av stödet till anhöriga.....	31
Socialförvaltningen och äldreförvaltningen.....	31
Stadsdelsnämnderna.....	31
Stadsövergripande stöd.....	32
<i>Behandlingsenheten</i>	<i>32</i>
<i>Framtid Stockholm.....</i>	<i>33</i>
Avsnitt 7: Samverkan med externa aktörer.....	34
Samverkan med civilsamhället	34
Samverkan med hälso- och sjukvården	34
Åtgärdslista under programtiden.....	36
Länkar	39

Introduktion

Stockholms stads program för stöd till anhöriga är ett styrdokument för äldrenämnden, socialnämnden och stadsdelsnämnderna. Det ska så långt som möjligt tillämpas i uppdrag som Stockholms stad ger andra organisationer, både upphandlad verksamhet och föreningsstöd.

Mål med programmet

Stockholms stad har ett anhörigperspektiv som genomsyrar alla verksamheter och yrkesgrupper som möter anhöriga.

Syftet med programmet

Programmet syftar till att öka kvaliteten i Stockholms stads socialtjänst så att anhöriga har en bra livssituation, en god fysisk och psykisk hälsa och får likvärdiga insatser oavsett var i staden de bor.

Programmets disposition

Programmet är indelat i sju avsnitt. Det första avsnittet innehåller en inledning där olika aspekter av att vara anhörig beskrivs, en koppling till *Agenda 2030* kring det preventiva arbetet belyses och målgruppen för programmet framgår. Programmets andra avsnitt beskriver lagstiftning, centrala begrepp och utgångspunkter för programmet. Det tredje avsnittet handlar om närstående och belyser bland annat samverkan med anhöriga vid biståndshandläggning. Fjärde avsnittet handlar om anhöriga som omfattas av bestämmelserna i 5 kap 10 § *socialtjänstlagen* (2001:53), SoL, och anhöriga som inte omfattas av bestämmelsen i SoL. I programmets femte avsnitt beskrivs stöd till anhöriga och i den sjätte delen organiseringen av utförandet av stödet till anhöriga. Det sjunde avsnittet handlar om samverkan med externa aktörer såsom civilsamhället och hälso- och sjukvården och beskriver vikten av denna samverkan. Programmet avslutas med en åtgärdslista under programtiden och länkar till olika hemsidor som kan vara ett stöd i arbetet med stöd till anhöriga.

Avsnitt 1: Inledning

Till skillnad mot tidigare program har Stockholms stad i detta program beslutat att bredda målgruppen av anhöriga som omfattas av programmet. Detta går att läsa om under rubriken *Målgrupper för programmet*.

Många anhöriga utför ett omfattande och viktigt arbete för att vårda och stödja närstående. Utvecklingen har gått mot att vård och stöd som ges av anhöriga möjliggör för fler att bo kvar hemma. Det innebär att många anhöriga får ett ökat ansvar. Det ansvar som anhöriga tar för sina närstående ska alltid ske på frivillig basis.

Regeringen tydliggör i *proposition 2008/09:82* att socialnämnden ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar eller stödjer närstående.¹ En tydligare reglering infördes i SoL 2009. Syftet med lagändringen var att tydliggöra kommunernas skyldighet att ge anhöriga stöd. Utgångspunkten är de anhörigas grundläggande betydelse för att ge vård eller stöd till närstående personer. Det ska finnas en preventiv ansats i stödet för att förebygga att den anhöriga blir fysiskt och psykiskt utsliten. Stödet syftar primärt till att fysiskt, psykiskt och socialt underlätta den anhörigas situation. Det stöd som utförs ska kännetecknas av individualisering, flexibilitet och kvalitet.² Arbetet med stöd till anhöriga omfattar socialtjänstens alla verksamhetsområden, det vill säga såväl individ- och familjeomsorg, omsorg om personer med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning som äldreomsorgen.³

Även om åtagandet för att vårda, hjälpa eller stödja en närstående sker på frivillig basis riskerar många anhöriga att drabbas av fysisk och psykisk ohälsa, sämre ekonomi, social isolering och försämrad livskvalitet. Studier visar att det är särskilt tydligt hos anhöriga som ger omfattande hjälp, vård och stöd. Samtidigt beskriver de flesta anhöriga att de vill hjälpa sin närstående och upplever lyckliga stunder och har positiva upplevelser.⁴ De allra flesta anhöriga upplever att livskvaliteten höjs när de vet att deras närstående får

¹ Stöd till personer som vårdar eller stödjer närstående (prop. 2008/09:82), sid 21.

² JP Infonet. Lagkommentar till 5 kap 10 § SoL Socialnämndens ansvar för personer som vårdar eller stödjer anhöriga 2010-07-02.

³ Stöd till anhöriga i form av service eller behovsprövad insats handläggning och dokumentation- Meddelandeblad, Socialstyrelsen 2010. Artikelnummer 2010-4-3, sid 2.

⁴ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 17.

god vård och omsorg av dem själva, eller andra personer som den närstående känner eller litar på.⁵

För många anhöriga kan det vara en psykiskt tung process att identifiera sig själv som vårdare och det kan ta lång tid innan man ber om hjälp. När en närstående sakta insjuknar i en sjukdom, som till exempel demens, kan det gå lång tid innan den anhöriga ser sig själv som vårdare och i behov av stöd. Anhöriga kan också dra sig för att be om hjälp då de inte vill att andra ska se på den närstående som ett ”vårdobjekt”.

Det kan även vara så att anhöriga är så stressade och belastade att de inte ser sitt eget behov av hjälp. Ibland kan anhöriga ha svårt att släppa taget om den de hjälper och behöver därför motiveras till att ta emot hjälp. Det kan även förekomma att den närstående inte accepterar att den anhöriga får hjälp vilket komplicerar situationen. En del anhöriga känner heller inte till att det finns hjälp att få eller hur de ska gå tillväga för att ansöka om den. Det kan också vara så att de anhöriga förvärvsarbetar och inte är intresserad av det stöd som kommunen erbjuder i form av service då de inte har tid, eller vill ha andra insatser och på andra tider än vad som erbjuds.

Det kan även vara så att anhöriga har en dålig eller obefintlig relation med den närstående. Och att den närstående inte ger sitt medgivande till att den anhöriga får kontaktas eller ha insyn i den sjukes situation.⁶

Vidare är inte alla familjerelationer alltid goda och främjar hälsa. Det kan förekomma förhållanden som inverkar negativt på individens välbefinnande och det kan förekomma hot och våld. I dessa situationer är det viktigt att socialtjänsten erbjuder anhöriga stöd och uppmärksammar eventuella barns behov av stöd.⁷ *Stockholms stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck 2017–2020*⁸ har en tydlig strategi för arbetet med att förebygga våld och ge stöd och skydd när det ändå uppstår.

⁵ Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA). <http://www.ankoriga.se/stod-och-kunskap/fakta-om-ankorig/hur-manga-ankoriga-finns-det/>

⁶ Stöd till personer som vårdar och stödjer närstående - Slutrapport 2014, Socialstyrelsen 2014. Artikelnummer 2014-12-6, sid 18 och 19.

⁷ Kunskapsguiden. <https://kunskapsguiden.se/missbruk/teman/stod-till-ankoriga/Sidor/Default.aspx>

⁸ Antaget av kommunfullmäktige 2017. Programmet revideras i nuläget för ny programperiod.

Detta program vill även lyfta anhöriga som inte vårdar närstående. Att exempelvis vara anhörig till en person med en kriminell livsstil är ofta förknippat med rädsla och skam och att mista någon till följd av dödligt våld är en traumatisk upplevelse. Anhöriga kan utsättas för riskfyllda situationer till följd av den närståendes kriminella livsstil och relationer. Många anhöriga känner sig ensamma och upplever en maktlöshet, vilket kan påverka den fysiska och psykiska hälsan negativt. Den anhöriga är ofta i behov av stöd för egen del. Att den närstående får stöd och hjälp att lämna ett kriminellt liv kan fungera som ett indirekt stöd för den anhöriga. I arbetet med att stödja och motivera personer att lämna ett kriminellt liv kan anhöriga vara en resurs.

Agenda 2030

Att arbete förebyggande och hälsofrämjande med anhöriga kan kopplas till mål 3 *god hälsa och välbefinnande* i *Agenda 2030*.⁹ En god hälsa är en grundläggande förutsättning för människors möjlighet att nå sin fulla potential och att bidra till

samhällets utveckling. Många anhöriga tar på sig ett större ansvar än de mäktar med, vilket kan leda till att den anhöriga drabbas av hälsoproblem.¹⁰ För att förebygga att den anhöriga blir psykiskt eller fysiskt utsliten är det viktigt att den anhörigas situation och behov av stöd uppmärksammas i ett tidigt stadium.¹¹ Ett gott stöd till anhöriga är viktigt både för anhöriga och för samhället. Ett gott stöd handlar om att få känna uppskattning för det man utför för sin närstående. Det handlar även om den anhörigas behov av vila och möjlighet att få tid över för personliga angelägenheter. För att på bästa sätt klara av situationen som anhörig behövs kunskaper och färdigheter som ökar möjligheten att känna sig trygg i sin roll som anhörig. För samhället är det angeläget att stödja anhöriga för att förebygga att de själva drabbas av ohälsa.¹² Anhöriga som upplever ömsesidighet, som får vara delaktiga och som visas uppskattning uppvisar färre stressymptom. För att motverka ohälsa är det viktigt

⁹ Agenda 2030 antogs av FN:s generalförsamling år 2015. Agendan har en integrering av ekonomiskt, social och miljömässig hållbar utveckling. Den innehåller 17 globala mål.

¹⁰ Kunskapsguiden. <https://kunskapsguiden.se/missbruk/teman/stod-till-anhoriga/Sidor/Default.aspx>

¹¹ JP Infonet. Lagkommentar till 5 kap 10 § SoL Socialnämndens ansvar för personer som vårdar eller stödjer anhöriga 2010-07-02.

¹² Stöd till personer som vårdar eller stödjer närstående (prop. 2008/9:82), sid 5.

att anhörigas behov uppmärksammas i ett tidigt skede både av handläggare och av de som utför beviljade insatser.¹³

Målgrupper för programmet

Socialtjänstens ansvar att erbjuda stöd för att underlätta för anhöriga som frivilligt vårdar, hjälper eller stödjer en närstående som är äldre, långvarigt sjuk, har en funktionsnedsättning eller en missbruks- eller beroendeproblematik regleras i 5 kap 10 § SoL.

Socialtjänsten i Stockholms stad kommer även i kontakt med andra målgrupper av anhöriga som inte omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § SoL, såsom barn som anhöriga, anhöriga till personer med koppling till våldsbejakande extremism, anhöriga till personer med en kriminell livsstil och anhöriga till personer som drabbats av skjutningar och dödligt våld. Även dessa grupper av anhöriga lever i stressiga och utsatta situationer och riskerar att drabbas av ohälsa. Den preventiva ansatsen är därmed även viktig för dessa anhöriga. Med anledning av detta ser Stockholms stad att det finns ett behov av att bredda målgruppen för programmet, utöver de anhöriga som omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § SoL, och även inkludera ovanstående grupper av anhöriga.

Målgrupper för programmet är:

Anhöriga till personer som omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § Socialtjänstlagen.

- Anhöriga till personer som är äldre.
- Anhöriga till personer med fysisk sjukdom eller funktionsnedsättning.
- Anhöriga till personer med psykisk sjukdom eller funktionsnedsättning.
- Anhöriga till personer med ett missbruk och beroende.

Under avsnittet *Anhöriga* går det att läsa mer om vilka anhöriga som omfattas av bestämmelsen i SoL.

Anhöriga till personer som inte omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § Socialtjänstlagen.

- Barn som anhöriga.

¹³ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 23.

10 (39)

- Anhöriga till personer med koppling till våldsbejakande extremism.
- Anhöriga till personer med en kriminell livsstil.
- Anhöriga till personer som drabbats av skjutningar och dödligt våld.

Avsnitt 2: Lagstiftning, centrala begrepp och utgångspunkter

Lagstiftning

I 5 kap 10 § SoL regleras stöd till anhöriga. Bestämmelsen lyder:

”Socialnämnden ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en närstående som har funktionshinder.”

Bestämmelsen syftar till att tydliggöra att socialtjänsten ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som av fri vilja hjälper, vårdar eller stödjer en närstående. Den syftar inte till att få anhöriga att utföra mer vård eller stöd än de själva vill.¹⁴

Syftet med bestämmelsen är även att minska de anhörigas psykiska och fysiska belastning. För en del anhöriga handlar det om att få hjälp med insatser som den närstående behöver enligt SoL eller lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, vilket är ett indirekt stöd till den anhöriga. För andra anhöriga handlar det om att själva få information eller utbildning av kommunen, vilket är ett direkt stöd till den anhöriga.¹⁵ Många anhöriga känner inte till möjligheten att få stöd från samhället och det är vanligt förekommande att anhöriga själva förväntas artikulera sina behov och uttryckligen be om hjälp för att kunna få stöd och hjälp.¹⁶ Socialtjänsten har ett viktigt uppdrag i att genom vägledande samtal informera anhöriga om vilka rättigheter närstående och anhöriga har och vilken typ av insatser som anhöriga och närstående kan ansöka om.

Arbetet med stöd till anhöriga omfattar alla verksamheter inom socialtjänsten.¹⁷ Det innebär att alla anställda inom socialtjänsten i Stockholms stad har skyldighet att uppmärksamma anhörigas behov av stöd och att erbjuda stöd. Stödet kan ges i form av

¹⁴ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 16.

¹⁵ Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/utveckla-verksamhet/jamlik-halsa-var-d-och-omsorg/stod-till-anhoriga/>

¹⁶ Sammanfattning: Anhöriga till personer med funktionsnedsättning, Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA). Kunskapsöversikt 2013:9, sid 40 och 50.

¹⁷ Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/utveckla-verksamhet/jamlik-halsa-var-d-och-omsorg/stod-till-anhoriga/>

generellt inriktade insatser eller individuellt inriktade insatser som kräver biståndsbeslut.

Närstående

Med *närstående* menas den som tar emot omsorg, vård och stöd.¹⁸

Anhörig

Med *anhörig* menas den som ger omsorg, stöd eller vård.¹⁹

Exempel på personer som omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 SoL är anhöriga till personer med psykisk eller fysisk funktionsnedsättning, långvarig psykisk eller fysisk sjukdom och anhöriga till personer med missbruks- eller beroendeproblem. Bestämmelsen gäller för föräldrar till barn eller vuxna som stämmer in på något av ovanstående och även för deras eventuella vuxna barn.²⁰ Personer under 18 år räknas inte som anhöriga i det här sammanhanget då de inte frivilligt vårdar och stödjer sina föräldrar, syskon eller andra släktingar. Barns och ungdomars behov tillgodoses genom annat stöd enligt SoL och *hälso- och sjukvårdslagen* (2017:30), HSL.

I regeringens proposition framgår att de som omfattas av bestämmelsen kan vara anhöriga eller andra personer.²¹ Den som ger vård eller stöd och som omfattas av lagtexten kan alltså vara någon utanför familjekretsen, till exempel en vän eller granne. Personen avgör själv om hon eller han hör till målgruppen.

Stockholms stad har beslutat att bredda målgruppen för programmet och även inkludera anhöriga som inte omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § SoL, vilket går att läsa om under rubriken *Målgrupper för programmet*.

I programmet används fortsättningsvis begreppet anhörig.

¹⁸ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 7.

¹⁹ Ibid, sid. 7 och 8.

²⁰ Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/utveckla-verksamhet/jamlik-halsa-varld-och-omsorg/stod-till-anhoriga/>

²¹ Stöd till personer som vårdar eller stödjer närstående (prop. 2008/9:82), sid 5.

Kunskap om rättigheter

Anhöriga ska ha kunskap om sina egna och den närståendes rättigheter. Socialtjänsten ska informera den anhöriga om möjligheten att få stöd utifrån egna behov och rätten att ansöka om bistånd för egen del.

Socialtjänstens uppdrag är bland annat att ge upplysningar, råd och stöd. Socialtjänsten ska på ett tidigt stadium uppmärksamma den anhörigas behov av stöd för egen del och erbjuda vägledande samtal. Information ska även ges om möjligheten till avlastning genom korttidsboende/avlastningsboende, hemtjänst med mera för den närstående.

Medinflytande

Samverkan för att öka närståendes och anhörigas medinflytande har stöd i SoL och kan ske på olika nivåer. När det gäller ett så kallat individuellt inflytande eller individuell medverkan handlar det om den enskildes möjlighet att påverka sin livssituation och den vård och det sociala stöd han eller hon får.²²

Bemötande

All personal i socialtjänstens verksamheter som möter anhöriga ska bemöta dem med erkännande, respekt och delaktighet. Anhöriga ska bli sedda och uppmärksammade på sina behov.²³ Detta oberoende av etnicitet, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, trosuppfattning, ålder, funktionsnedsättning och oavsett relation till den närstående. Stockholms stads *Program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck 2018–2022*²⁴ syftar till att utveckla och säkerställa kvaliteten i stadens verksamheter så att alla människor, oavsett könsidentitet, könsuttryck eller sexuell läggning, blir bemötta likvärdigt, får sina rättigheter tillgodosedda och inte diskrimineras. Syftet är också att den service och omsorg och de tjänster som erbjuds stockholmarna är lika tillgänglig, av lika hög kvalitet och lika väl anpassade för alla, oavsett könsidentitet, könsuttryck eller sexuell läggning. Det är

²² Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 14.

²³ Stöd till anhöriga i form av service eller behovsprövad insats handläggning och dokumentation- Meddelandeblad, Socialstyrelsen 2010. Artikelnummer 2010-4-3, sid 2.

²⁴ Antaget av kommunfullmäktige 2017-11-27.

viktigt att socialtjänsten har en hög tillgänglighet för såväl närstående som anhöriga. Anhöriga ska betraktas som en kompetent samarbetspartner.

Anhörigperspektiv

Med anhörigperspektiv avses enligt regeringens proposition 2008/09:82 att socialtjänsten ska samverka med anhöriga, erbjuda anhöriga att delta i biståndsutredningen och ta hänsyn till anhörigas synpunkter vid biståndsbedömning och utförande. Dessutom innebär anhörigperspektiv att utreda anhörigas behov och informera om kommunens stöd, hålla regelbunden kontakt och följa upp stödinsatserna samt se till att hälso- och sjukvården och socialtjänsten samverkar.

Barnrättsperspektiv

Lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) syftar till att ge barn oavsett bakgrund rätt att behandlas med respekt och rätt att få komma till tals. Barnkonventionen ska genomsyra allt arbete som sker i Stockholms stad för och med barn och unga. Barnkonventionen är sedan 1 januari 2020 svensk lag. Stockholms stad har högt ställda mål för att garantera barns rättigheter och inflytande enligt barnkonventionen. *Program för barnets rättigheter och inflytande i Stockholms stad 2018–2022*²⁵ preciserar gemensamma fokusområden för stadens verksamheter. Barnets rättigheter ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn. Om det finns minderåriga barn som berörs av det stöd som socialtjänsten ger till närstående eller anhöriga ska alla som är verksamma inom socialtjänsten uppmärksamma deras situation. Det är viktigt att föräldrar och andra anhöriga får det stöd de är i behov av för att kunna ge barn tillräcklig omsorg. Barnets bästa ska särskilt beaktas när beslut rör dem och det är viktigt att genomföra barnkonsekvensanalyser innan beslut fattas.

Funktionshinderperspektiv

Olika investeringar i välfärdstekniken för att kunna sköta moment i hemmet som idag sköts av anhöriga är dels en jämställdhetsfråga utifrån att den anhöriga avlastas och därmed har större möjligheter

²⁵ Antaget av kommunfullmäktige 2017-12-11.

att göra andra saker som till exempel ta annat arbete, och dels är en fråga som ur ett funktionshinderperspektiv stärker den funktionshindrades integritet och självständighet.

Av Stockholms stads *Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018–2023*²⁶ framgår det att staden i arbetet med tillgänglighet och delaktighet ska använda ett funktionshinderperspektiv. Det innebär att med hjälp av universell utformning alltid i första hand skapa lösningar som fungerar för alla och åtgärda eventuella brister. Individuella stöd och lösningar ska användas när de generella lösningarna inte räcker och förbudet mot diskriminering ska vara vägledande.

Lösningar som är bra för personer med funktionsnedsättning brukar ofta vara bra för alla och minska behovet av special anpassningar och dyra åtgärder i efterhand. I utformning av stöd måste hänsyn tas till att människor är olika och kan ha olika funktionsnedsättningar där anhöriga med funktionsnedsättning ska kunna tillgodogöra sig stödet oberoende av funktionsnedsättning och oavsett relation till den närstående.

Jämställdhetsperspektiv

Det finns drygt 1,3 miljoner anhörigvårdare i Sverige. Av dessa är 900 000 i förvärvsaktiv ålder. Omsorgsgivandet är vanligt i alla åldersgrupper, men förekommer mest i åldersgruppen 45–65 år. Anhöriga i åldern 30–44 år ger främst omsorg till barn, medan anhöriga i åldern 45–65 år ger mest omsorg till föräldrar, och anhöriga äldre än 65 år i hög utsträckning ger omsorg till sin make, maka eller partner. Det är ingen större skillnad mellan kvinnors och mäns omsorgsgivande när det gäller tidsomfattning eller frekvens. Däremot svarar kvinnorna oftare för tillsyn, umgänge och personlig omsorg, medan männen ger mera praktisk hjälp och ekonomiskt stöd.

Risken för ohälsa ökar i relation till omfattningen av den omsorg som ges och ju mer omfattande omsorg som ges desto mer påverkas den anhörigas livskvalitet till det sämre. Det finns skillnader mellan kvinnor och män.

- Kvinnor upplever i högre grad än män att omsorgsgivandet påverkar livskvaliteten negativt.

²⁶ Antaget av kommunfullmäktige 2018-05-28.

- Möjligheterna att förvärvsarbeta och studera påverkas av omsorgsgivandet, särskilt i åldersgruppen 30–44 år, och i högre grad för kvinnor än för män.
- Närmare 100 000 anhöriga har behövt minska sin arbetstid eller sluta arbeta på grund av omsorgsgivande. 12 procent av kvinnorna och 9 procent av männen har antingen gått ned i arbetstid eller tvingats lämna arbetet på grund av omsorg om närstående.²⁷

Stockholms stads *Program för ett jämställt Stockholm 2018–2022*²⁸ syftar till att utveckla kvaliteten i stadens verksamheter så att makt, möjligheter och resurser fördelas lika oberoende av kön. Det är viktigt att uppmärksamma att de flesta anhöriga är i yrkesverksam ålder och att det kan vara svårt att kombinera förvärvsarbete och anhörigomsorg. För förvärvsarbetande anhöriga och deras närstående behöver stödet utformas så att det är möjligt att fortsätta yrkesarbete och individuellt anpassa stödet för att underlätta situationen.²⁹

²⁷ Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA). <http://www.anhoriga.se/stod-och-kunskap/fakta-om-anhorig/hur-manga-anhoriga-finns-det/>

²⁸ Antaget av kommunfullmäktige 2017-12-11.

²⁹ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 23.

Avsnitt 3: Närstående

Närstående

Samverkan med anhöriga
vid
biståndshandläggning*

*Förutsätter att den närstående gett sitt medgivande till att sekretess får brytas.

När närstående ansöker om hjälp och stöd från socialtjänsten ska handläggaren även ta hänsyn till den anhörigas situation och behov av stöd.³⁰ För att säkerställa detta ska information om socialtjänstens stöd till anhöriga ges. Det är viktigt att den anhöriga informeras om vilka insatser som hon eller han kan ansöka om för egen del men även vilka insatser som den närstående kan ansöka om och som kan underlätta för den anhöriga. Om den anhöriga inte själv tagit kontakt med socialtjänsten kan kontakt med den anhöriga endast tas vid samtycke från den närstående.

Under förutsättning att den närstående önskar, och ger sitt medgivande till att bryta sekretess, ska anhöriga vara delaktiga och involverade i handläggningen av ärenden som rör den närståendes behov. För att få en heltäckande bild av den närståendes hjälpbehov, stödbehov och/eller behandlingsbehov är samverkan med anhöriga viktig. I de fall som en närstående inte har möjlighet att ta ställning på egen hand, exempelvis vid demenssjukdom, behöver detta särskilt beaktas. Vid hembesök eller besök hos socialtjänsten i samband med en biståndsutredning kan också anhöriga delta i möten förutsatt att den närstående inte motsätter sig det.³¹ Anhöriga kan även fungera som en viktig stödperson vid möten med socialtjänsten.

Det är den biståndssökandes vilja och inställning till eventuella insatser som är avgörande för biståndsbedömningen.

³⁰ Stöd till personer som vårdar och stödjer närstående - Slutrapport 2014, Socialstyrelsen 2014. Artikelnummer 2014-12-6, sid 19.

³¹ JP Infonet. Lagkommentar till 5 kap 10 § SoL Socialnämndens ansvar för personer som vårdar eller stödjer anhöriga 2010-07-02.

Utgångspunkten är att all samverkan ska ske på den biståndssökandes uppdrag och villkor. Anhörigas synpunkter ska dokumenteras under förutsättning att de bedöms vara väsentliga och ändamålsenliga i förhållande till vad saken gäller. Det är viktigt att ta hänsyn till den anhörigas behov och önskemål vid bedömningen av en insats. Socialtjänsten ska i beställning/uppdrag till utförare tydligt ange hur den närstående vill att samverkan med den anhöriga ska ske.

I de fall där anhöriga ger vård eller stöd är det viktigt att socialtjänsten följer upp om insatserna är tillräckliga och om den anhöriga fortfarande har möjlighet och ork att fortsätta ge vård eller stöd. Socialtjänsten ska även följa upp om den närstående fortsatt vill ta emot den anhörigas vård eller stöd.³²

³² JP Infonet. Lagkommentar till 5 kap 10 § SoL. Socialnämndens ansvar för personer som vårdar eller stödjer anhöriga 2010-07-02.

Avsnitt 4: Anhöriga

Anhöriga som omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § socialtjänstlagen

Personer som exempelvis omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § SoL:

- Anhöriga som vårdar en närstående som är äldre.
- Anhöriga till personer med fysisk funktionsnedsättning.
- Anhöriga till personer med psykisk funktionsnedsättning.
- Anhöriga till personer med utvecklingsstörning eller annan intellektuell funktionsnedsättning.
- Anhöriga till personer med långvarig psykisk sjukdom.
- Anhöriga till personer med långvarig eller kronisk fysisk sjukdom.
- Anhöriga till personer med missbruks- eller beroendeproblematik.
- Föräldrar till barn under 18 år med någon av ovanstående sjukdom eller funktionsnedsättning.
- Föräldrar till vuxna barn med någon av ovanstående sjukdom eller funktionsnedsättning.
- Vuxna barn till person med någon av ovanstående sjukdom eller funktionsnedsättning.³³
- Anhöriga till personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.

³³ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 16 och 17.

Det finns även anhöriga som vårdar närstående som både har långvarig sjukdom, är äldre och har funktionsnedsättningar. I många fall så förändras också den närståendes situation och behov av hjälp över tid.³⁴

Anhöriga till personer som är äldre

Inom äldreomsorgen finns en lång erfarenhet av att stödja anhöriga, till exempel med bistånd i form av korttidsvård, dagverksamhet och hemtjänst. Anhöriga till äldre personer som har andra sjukdomar och ibland samtidigt och det i sin tur kan medföra flera funktionsnedsättningar. För att minska anhörigas upplevda belastning, är det viktigt att socialtjänsten i olika målgrupper, stödjer den anhöriga och stödjer den anhöriga att hantera olika situationer i vardagen. Det kan till exempel handla om fysisk och psykisk sjukdom eller funktionsnedsättning, missbruk och beroende. Ålder är ingen gräns för olika sjukdomar och/eller funktionsnedsättningar.

Anhöriga till personer med fysisk sjukdom eller funktionsnedsättning

Funktionsnedsättningar förekommer hos barn, ungdomar, vuxna och äldre, vilket innebär att anhöriga som ger hjälp och stöd finns i alla samhällsgrupper och livssituationer. Behoven hos närstående varierar under livet och förekommer i flera olika livssammanhang. I viss utsträckning varierar behovet av stöd och hjälp beroende på funktionsnedsättningens art, omfattning och livsskede. Bland personer som har insatser enligt SoL och/eller LSS behöver många regelbunden hjälp av anhöriga och närmare hälften behöver hjälp dagligen eller någon gång i veckan. Behovet av anhöriginsatser är störst bland unga vuxna med LSS-insatser. Personer med LSS-insatser får mest hjälp av föräldrar, medan personer med SoL-insatser oftast får hjälp av sin livspartner.

Anhörigas behov av stöd varierar beroende på när i livscykeln de blir omsorgsgivare och vilken relation de har till den närstående som de hjälper. Anhöriga kan ha behov av stöd för egen del under hela livet. Det är viktigt att samhällets stöd till personer med funktionsnedsättningar och deras anhöriga har ett livslångt perspektiv och utformas i partnerskap med anhöriga. Tre kunskapsområden som är av vikt för personer med

³⁴ Kunskapsguiden. <https://kunskapsguiden.se/missbruk/teman/stod-till-anhoriga/Sidor/Default.aspx>

funktionsnedsättning och deras anhöriga är *kunskap om sjukdomen och den funktionsnedsättning* som sjukdomen förorsakar, *kunskap om lärande* och *kunskap om omsorg och service*. Vanliga stödformer är stödsamtal, rådgivning och erfarenhetsutbyte.³⁵ Här är samverkan med habiliteringen och intresseorganisationerna viktig. För att föräldrar till barn som har betydande funktionsnedsättningar och som har många kontaktytor ska få vardagen att gå ihop är ett fungerande samarbete mellan olika huvudmän av särskild vikt.³⁶

Anhöriga till personer med psykisk sjukdom eller funktionsnedsättning

Anhöriga till personer med psykisk sjukdom eller funktionsnedsättning som exempelvis schizofreni och schizofreniliknande tillstånd, ångest- och depression och ADHD får ofta bära ett stort ansvar för den som drabbats. Anhöriga kan bidra till vården och omsorgen med ett annat perspektiv på individens situation, och ska om den närstående inte motsätter sig det, ges möjlighet att delta i planering av vård och insatser. Anhöriga kan också behöva stöd för egen del. Hur stödet ser ut är beroende av vilken relation de anhöriga har till den som är sjuk, om de är föräldrar och syskon eller om de är partner eller barn till den som är sjuk. I Socialstyrelsens nationella riktlinjer för vård och stöd vid schizofreni och schizofreniliknande tillstånd rekommenderas insatser för både den som drabbats av psykisk sjukdom och anhöriga.³⁷ Även om dessa rekommendationer är framtagna för anhöriga till personer med schizofreni och schizofreniliknande tillstånd, kan samma förhållningssätt med fördel appliceras för anhöriga till personer med andra psykiska funktionsnedsättningar.

Anhöriga till personer med ett missbruk och beroende

Då missbruk och beroende sker i en social kontext berörs och involveras även de människor som finns i personens närhet. Att leva i en familj där någon missbrukar kan leda till psykiska och fysiska påfrestningar och ohälsa för familjemedlemmarna. Anhöriga till personer med missbruk och beroende kan därför behöva stöd och

³⁵ Sammanfattning: Anhöriga till personer med funktionsnedsättning, Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA). Kunskapsöversikt 2013:9, sid 7, 10, 11, 18, 23, 38, 39, 43, 51, 55 och 59.

³⁶ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 14.

³⁷ Nationella riktlinjer för vård och stöd vid schizofreni och schizofreniliknande tillstånd. Stöd för styrning och ledning, Socialstyrelsen 2018. Artikelnummer 2018-9-6, sid 14.

hjälp för att hantera relationen till den som missbrukar. Konstruktivt stöd från det personliga sociala nätverket har visat sig ha en positiv påverkan på människors motivation att söka hjälp för sitt missbruk och beroende. Anhöriga kan även spela en viktig roll i att behålla stöd- och behandlingskontakter. Att motivera en närstående till behandling är en frivillig insats och insatser riktade till anhöriga förutsätter att de själva har uttryckt ett önskemål om stöd. I detta sammanhang är det även viktigt att beakta frågor kopplade till samtycke, sekretess och tystnadsplikt vid genomförandet av insatserna. I Socialstyrelsens nationella riktlinjer för vård och stöd vid missbruk och beroende rekommenderas *socialt stöd till vuxna anhöriga* och *stöd till anhöriga som vill motivera närstående till behandling*.³⁸ Socialförvaltningens behandlingsenhet har i uppdrag att vara ett komplement till stadsdelsnämndernas anhörigstöd och kunna erbjuda stödsamtal med anhöriga.

Anhöriga som inte omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § socialtjänstlagen

Barn som anhöriga

Det förekommer att barn ger omfattande hjälp och stöd till föräldrar och syskon och andra släktingar. *Unga omsorgsgivare* är en översättning av det engelska begreppet Young Carers. Begreppet avser barn och unga under 18 år (i vissa sammanhang 25 år) som ger stöd, vård och hjälp åt en person som står dem nära. Den närstående är ofta en förälder, men kan också vara ett syskon, en mor- eller farförälder eller annan släkting, som på grund av fysisk eller psykisk sjukdom, funktionsnedsättning, missbruksproblematik eller annan anledning har ett behov av stöd, vård och hjälp. Dessa barn är en riskgrupp för psykisk och fysisk ohälsa, försämrade skolresultat och andra svårigheter längre fram i livet. Studier visar att barn som tagit ett stort föräldraansvar har större risk att drabbas av psykisk ohälsa såsom depression, ångest, låg självkänsla, självmordsbenägenhet och psykosomatiska besvär samt följdproblem som missbruk av alkohol och droger.³⁹

I 5 kap 7 § HSL framgår att hälso- och sjukvården särskilt ska beakta ett barns behov av information, råd och stöd om barnets

³⁸ Nationella riktlinjer för vård och stöd vid missbruk och beroende. Stöd för styrning och ledning, Socialstyrelsen 2019. Artikelnummer 2019-1-16, sid 49, 54 och 55.

³⁹ Barn och unga som utövar omsorg, Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA). Barn som anhöriga 2016:6, sid 5, 8 och 16.

förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med har en psykisk störning eller en psykisk funktionsnedsättning, har en allvarlig fysisk sjukdom eller skada, eller har ett missbruk av alkohol, annat beroendeframkallande medel eller spel om pengar. Detsamma gäller om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med oväntat avlider. Socialtjänsten har genom sitt ansvar för att barn får en trygg uppväxt och att arbeta förebyggande en viktig uppgift att i att både upptäcka och stödja barn som anhöriga.⁴⁰ Det är viktigt att barn och deras familjer som befinner sig i riskgrupper uppmärksammas och att de erbjuds stöd i ett tidigt skede. En förutsättning för tidig upptäckt och tidiga stödinsatser är att olika verksamheter, såsom skola och socialtjänst, samverkar.⁴¹ Barn har också enligt barnkonventionen rätt till information och inflytande i alla frågor som påverkar dem direkt eller indirekt. Myndigheter vilkas verksamhet berör barn och ungdom och all personal inom hälso- och sjukvård och socialtjänst har enligt 14 kap 1 § SoL en skyldighet att anmäla till socialtjänsten om man befarar att ett barn far illa eller riskerar att fara illa.

Barn som riskerar att fara illa och som kommer till socialtjänstens utredningsenheters kännedom, är inte sällan anhöriga till föräldrar och närstående som har svårigheter att utöva ett tillräckligt gott föräldraskap. Svårigheterna består ofta av de som beskrivs ovan. Det innebär att de utredningar som inleds med stöd av 11 kap. 1 § SoL om barns behov av stöd och skydd, ofta innefattar barn som är anhörig till närstående med svårigheter. Detta anhörigskap behöver hanteras och giltiggöras såväl under utredning som i de behovsbedömda insatser som barn och familjer erbjuds. Barn som anhöriga är en heterogen grupp med olika behov.⁴² Stödet till barn som anhöriga och deras föräldrar handlar om att både minska riskfaktorer och att stärka skyddsfaktorer.⁴³ Om barn och unga får möjlighet att bli delaktiga och uttrycka sina behov samt när de behöver få information och stöd så kan flera riskfaktorer undanröjas.⁴⁴

⁴⁰ Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/utveckla-verksamhet/jamlik-halsa-var-d-och-omsorg/stod-till-anhoriga/>

⁴¹ Barn och unga som utövar omsorg, Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA). Barn som anhöriga 2016:6, sid 43 och 60.

⁴² Ibid, sid 15.

⁴³ Stärkt stöd till barn som anhöriga. Resultat och slutsatser från fem års utvecklingsarbete, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-4-43, sid 11.

⁴⁴ Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

<http://www.allmannabarnhuset.se/temaomraden/barn-som-anhoriga/>

För att uppmärksamma barns behov och få till stånd ett familjeorienterat arbetssätt i socialtjänstens delar där en vuxens stödbehov är i fokus, behöver socialtjänsten uppmärksamma om det finns minderåriga barn. Insatser behöver ges så att inte barn behöver vara omsorgsgivare för sina närstående eller ta ett för stort ansvar i hushållet och för syskon. Vid behov behöver föräldrar ges stöd i sitt föräldraskap och barns behov utifrån sitt anhöringskap behöver tillgodoses.⁴⁵ Stödet bör inriktas på att stärka föräldraförmågan, hjälpa föräldrar med egna problem och ge avlastning genom exempelvis praktiskt stöd. Barnet behöver stöd för att få mening i och förståelse för sin situation.⁴⁶

Anhöriga till personer med koppling till våldsbejakande extremism

Ett liv kopplat till våldsbejakande extremism sker ofta i en social kontext vilket involverar människor i personens närhet. Anhöriga till personer som är inblandade i våldsbejakande extremism kan behöva stöd för egen del. Hur stödbehovet ser ut är beroende av vilken relation den anhöriga har till den som är kopplad till extremismen, om de är föräldrar och syskon eller om de är partner eller barn till personen. Att det personliga sociala nätverket har uthållighet att kunna ge stöd har visat sig ha en positiv påverkan på människors motivation att söka hjälp att lämna en extremistmiljö. Anhöriga kan även spela en viktig roll för att personer med koppling till våldsbejakande extremism ska behålla sina stöd- och behandlingskontakter. Därför är det av vikt att socialtjänsten vid behov erbjuder stöd till anhöriga till personer med koppling till våldsbejakande extremism. Insatserna behöver anpassas utifrån individuella förutsättningar och utifrån att olika former av våldsbejakande extremism tar sig olika uttryck. Socialtjänstens ordinarie verksamheter har ett ansvar för att kunna stödja anhöriga inom ramen för socialtjänstens uppdrag att tillhandahålla service, råd och stöd. Socialförvaltningens behandlingsenhet har i uppdrag att vara ett komplement till stadsdelsnämndernas anhörigstöd och kunna erbjuda stödsamtal med anhöriga.

⁴⁵ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 21.

⁴⁶ Stärkt stöd till barn som anhöriga. Resultat och slutsatser från fem års utvecklingsarbete, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-4-43, sid 12.

Anhöriga till personer med en kriminell livsstil

Sociala insatsgrupper (SIG) är ett arbetssätt som avser samverkan mellan olika myndigheter och andra aktörer kring personer 12 – 18 respektive 19 – 29 år som vill lämna en kriminell livsstil. Anhöriga till de inskrivna i SIG är såväl föräldrar, syskon, barn, partners och vänner och de påverkas ofta indirekt av de val och handlingar som den unge gör och de konsekvenser det medför. Att vara nära anhörig till en person som lever i kriminalitet är ofta förknippat med rädsla och skam varför det kan vara svårt att be om stöd och hjälp. Behovet av stöd kan emellertid ofta vara stort och de anhöriga kan behöva hjälp att hantera relationen till den inskrivne i sociala insatsgruppen men också hitta strategier för att stötta sin anhöriga på ett bra sätt och att klara sin egen vardag. Socialtjänstens övriga ordinarie verksamheter har ett ansvar för att kunna stödja anhöriga inom ramen för socialtjänstens uppdrag att tillhandahålla service, råd och stöd. Socialförvaltningens behandlingsenhet har i uppdrag att vara ett komplement till stadsdelsnämndernas anhörigstöd och kunna erbjuda stödsamtal med anhöriga.

Anhöriga till personer som drabbats av skjutningar och dödligt våld

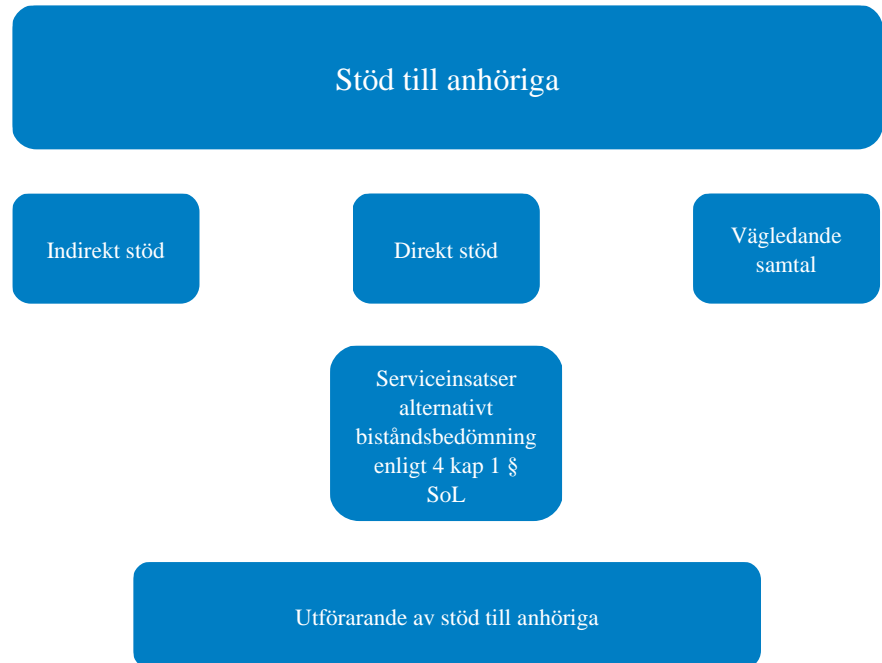
Enligt Brottsförebyggande rådet är antalet fall av dödligt våld i Sverige internationellt sett lågt, men de senaste årens markanta ökning av skjutvapenvåld i den kriminella miljön väcker ändå uppmärksamhet och oro.⁴⁷ Att mista en anhörig eller vän genom dödligt våld är en traumatisk upplevelse då det kan behövas stöd och hjälp från samhället via psykiatrin, socialtjänsten eller civilsamhällets aktörer. Även barn är förövare och offer för det dödliga våldet. Enligt polisen blir både förövarna och offren allt yngre och flera av de lokala gängerna använder unga under 16 år i brottslig verksamhet varför anhöriga kan vara föräldrar till minderåriga. Också i dessa situationer har socialtjänstens ordinarie verksamheter ett ansvar att kunna stödja anhöriga inom ramen för socialtjänstens uppdrag att tillhandahålla service, råd och stöd men det kan också handla om praktiskt stöd i vardagen. Socialförvaltningens behandlingsenhet har i uppdrag att vara ett

⁴⁷ Brottsförebyggande rådet.

<https://www.bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2019-06-04-dodligt-vald-i-sverige-1990-2017.html>

komplement till stadsdelsnämndernas anhörigstöd och kunna erbjuda stödsamtal med anhöriga.

Avsnitt 5: Stöd till anhöriga

Den anhöriga kan komma i kontakt med socialtjänsten antingen genom att hon eller han själv kontaktar socialtjänsten, eller att socialtjänsten uppmärksammat ett behov av stöd eller hjälp genom kontakt med den närstående. Om det är socialtjänsten som uppmärksammat behovet ska samtycke inhämtas från den närstående innan kontakt tas med den anhöriga.

Den anhöriga ansöker om insats för egen del i den stadsdelsnämnd/kommun där hon eller han bor, och inte i den närståendes stadsdelsnämnd/kommun. Stadsdelsnämnderna ska ge stöd till anhöriga som bor i stadsdelen men som hjälper närstående som bor i en annan kommun.

Insatser som i regel enbart riktar sig till anhöriga kan erbjudas utan att den närståendes inställning till insatsen utreds.⁴⁸ Stödet till anhöriga ska kännetecknas av individualisering, flexibilitet och kvalitet. *Individualisering* innebär att den anhörigas unika behov identifieras och att stödet utformas utifrån den anhörigas behov och önskemål. *Flexibilitet* handlar om att stödet regelbundet följs upp. Detta då behov kan förändras över tid och rätt stöd och innehåll ska ges vid rätt tidpunkt. För många anhöriga är det viktigaste att den

⁴⁸ JP Infonet. Lagkommentar till 5 kap 10 § SoL Socialnämndens ansvar för personer som vårdar eller stödjer anhöriga 2010-07-02.

närstående får insatser som är av hög kvalitet. *Kvalitet* handlar om kunskap och kompetens kring olika sjukdomar och funktionsnedsättningar samt en god och förtroendefull dialog med den anhöriga och med den närstående. Kvalitet handlar även om att ha all den kunskap om anhörigas situation som behövs⁴⁹.

Stödet till anhöriga ska utformas utifrån bästa tillgängliga kunskap och evidensbaserade metoder.

Exempel på stöd till anhöriga

Exempel på stöd till anhöriga är⁵⁰:

- Information om möjligheter och villkor för att få stöd.
- Information om var den anhöriga kan vända sig för att få mer information om den närståendes sjukdom, funktionsnedsättning och prognos samt möjligheter till stöd genom socialtjänsten, regionen och civilsamhället.
- Enskilda samtal och samtal i grupp utifrån evidensbaserade metoder.
- Studiecirklar.
- Utbildning och hjälpmedel.
- Hjälp i hemmet eller i boende.
- Avlösning i olika former.
- Ekonomisk ersättning.

Kommunen ska ha ett brett utbud för att tillgodose grupper och individers olika behov av stöd. Ett individualiserat stöd kräver att de som arbetar med stöd till anhöriga har goda kunskaper om de sjukdomar eller funktionsnedsättningar som de närstående har. Socialtjänsten ska erbjuda anhöriga möjligheter att träffas. Genom anhörigrupper/träffpunkter kan anhöriga erbjudas aktiviteter för avkoppling och återhämtning samt erfarenhetsutbyte. Det är angeläget att arbeta uppsökande genom att efter samtycke från den närstående kontakta anhöriga för att ge information om vilket stöd som de kan få. Information på webben och i form av broschyrer som kan delas ut i väntrum är ett annat exempel på ett uppsökande arbete.

⁴⁹ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 29.

⁵⁰ Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/utveckla-verksamhet/jamlik-halsa-var-d-och-omsorg/stod-till-anhoriga/>

Indirekt stöd

Indirekt stöd utgörs av insatser till den närstående som även kan ses som ett stöd till den anhöriga. Det är den närstående som ansöker om stöd och insatserna ska föregås av en utredning och ett beslut. Exempel på insatser som riktar sig till den närstående kan vara ledsagning, avlösning i hemmet, hemtjänst, dagverksamhet, boendestöd, korttidsboende och korttidsvistelse. Insatserna har ett dubbelriktat syfte, att den närstående får sina behov tillgodosedda och att insatsen underlättar och avlastar för den anhöriga.⁵¹

För anhörigas trygghet är det viktigt att hon eller han känner tilltro till personalen och de verksamheter de kommer i kontakt med. Att den närstående får adekvata insatser av god kvalitet är en viktig beståndsdel i ett gott anhörigstöd. Anhöriga är i sin tur en tillgång för personalen som jobbar med deras närstående. Utöver att anhöriga i regel har en mycket viktig roll för den närstående är anhöriga också en viktig samarbetspartner för personalen och deras möjlighet att göra ett bra arbete.⁵²

Att hjälpmedel förskrivs till närstående kan fungera som ett indirekt stöd för anhöriga. Det är inte möjligt att förskriva hjälpmedel direkt till anhöriga utan hjälpmedel förskrivs enligt HSL till den som är i behov av hjälpmedel.⁵³

Direkt stöd

Direkt stöd innebär *service* och *information* som är tillgänglig för alla och därmed inte föregås av en behovsbedömning, samt *individuella insatser* som föregås av behovsbedömning enligt 4 kap 1 § SoL. Service- och informationsinsatser kan handla om information och rådgivning, antingen enskilt eller i grupp. Individuella insatser är sådana som riktas direkt till den anhöriga och är utformade efter den anhörigas individuella och specifika behov och som inte kan tillgodoses på annat sätt. Exempel på behovsprövade stödinsatser kan vara utbildning, praktisk hjälp

⁵¹ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 26.

⁵² Kunskapsguiden. <https://kunskapsguiden.se/missbruk/teman/stod-till-anhoriga/Sidor/Default.aspx>

⁵³ JP Infonet. Lagkommentar till 5 kap 10 § SoL Socialnämndens ansvar för personer som vårdar eller stödjer anhöriga 2010-07-02.

i hemmet, föräldrastöd, socialt stöd, stödsamtal eller samordning av insatser. Det är den anhöriga som ansöker om stöd.⁵⁴

Ett biståndsbedömt stöd riktat till den anhöriga föregås av utredning och behovsbedömning enligt 4 kap. 1 § SoL i en egen akt.

I dokumentation ska det anges att insatsen ges som *anhörigstöd*.

Vägledande samtal

Ett vägledande samtal innehåller information om vilka rättigheter den anhöriga har och vilka rättigheter den närstående har.

Information om tekniska lösningar med mera för att underlätta vardagen för den anhöriga och dess närstående samt är också viktig.

⁵⁴ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 8 och 25.

Avsnitt 6: Organisering av utförandet av stödet till anhöriga

Socialförvaltningen och äldreförvaltningen

Fackförvaltningarna har ansvar för att:

- Förvalta stadens program för stöd till anhöriga.
- Information ges till medborgarna om stöd till anhöriga på Stockholms stads hemsida.
- Ange hur stadsdelsspecifik information ska anknyta till den stadsgemensamma informationen så att likställigheten inom staden stärks.
- Verka för att tillsammans med stadsdelsnämnderna utveckla generella insatser i digitala kanaler och tillsammans med stadsdelsnämnderna undersöka vilka andra informationskanaler som kan behövas.
- Ta fram ett skriftligt informationsmaterial om Stockholms stads stöd till anhöriga som kan delas ut av stadsdelsnämnderna till anhöriga och närstående.

Stadsdelsnämnderna

Stadsdelsnämnderna är olika organiserade vilket gör att det kan se olika ut hur och av vilken funktion stödet till anhöriga utförs. Stöd till anhöriga kan inom stadsdelsnämnderna ges av exempelvis anhörigkonsulenter, öppenvården för vuxna, öppenvården för barn- och unga och lotsar inom SIG. Stödet kan ges individuellt eller i grupp. Det stöd som utförs ska bygga på evidensbaserad praktik. Handläggare inom socialtjänsten har också en viktig funktion i att erbjuda stöd och information till anhöriga och att ha ett anhörigperspektiv i sin handläggning.

Oberoende av organisering på stadsdelsnämnderna ska anhöriga få likvärdiga insatser oavsett var i staden de bor. Det behöver vara tydligt till vem/vart de anhöriga ska vända sig för att få stöd för egen del och det behöver finnas en tydlig ingång till socialtjänsten.

För att kunna säkerställa ett anpassat stöd till anhöriga och samordna insatserna kan det finnas behov av att stadsdelsnämnderna arbetar tillsammans, förslagsvis i regionerna Västerort (Hässelby-Vällingby, Spånga-Tensta, Rinkeby-Kista och Bromma), Innerstaden (Kungsholmen, Norrmalm, Östermalm och Södermalm), Östra söderort (Enskede-Årsta-Vantör, Skarpnäck och

Farsta) och Västra söderort (Hägersten-Liljeholmen, Älvsjö och Skärholmen). Här är även samverkan med civilsamhället och Regionen av stor vikt.

Stadsdelsnämnderna ska erbjuda anhöriga ett basutbud av service, råd och stöd samt erbjuda ett basutbud av generella insatser. Socialtjänsten ska samverka med intresseorganisationerna. Basutbudet av generella insatser i stadsdelsnämnderna består av:

- *Vägledande samtal*: Ett vägledande samtal innehåller information om vilka rättigheter den anhöriga har och vilka rättigheter den närstående har. Information om tekniska lösningar m.m. för att underlätta vardagen för den anhöriga och dess närstående är också viktig.
- *Information*: Förvalta innehållet i stadsdelsnämndernas information till anhöriga. Det kan till exempel handla om kontaktvägar för anhöriga som är stadsdelsspecifika eller kalender för aktiviteter inom stadsdelsnämnderna.
- *Anhörigrupper/träffpunkter*: Stadsdelsnämnderna kan erbjuda anhöriga möjligheter att träffa varandra. Genom anhörigrupper/träffpunkter kan anhöriga erbjudas aktiviteter för avkoppling och återhämtning samt erfarenhetsutbyte. Socialtjänsten ska samverka med intresseorganisationer för att ge bra stöd till anhöriga. Samverkan kan avse anhörigrupper/träffpunkter och exempelvis riktade utbildningar till anhöriga om sjukdomar, funktionsnedsättningar eller missbruk och beroende.

Stadsövergripande stöd

Behandlingsenheten

Behandlingsenheten inom socialförvaltningen är ett komplement till stadsdelsnämndernas öppenvård och erbjuder samtal för personer med missbruks- och beroendeproblem (inklusive spel om pengar), personer med koppling till våldsbejakande extremism och personer med en kriminell livsstil/avhoppare samt deras anhöriga.

Behandlingen sker individuellt, med par och familjer.

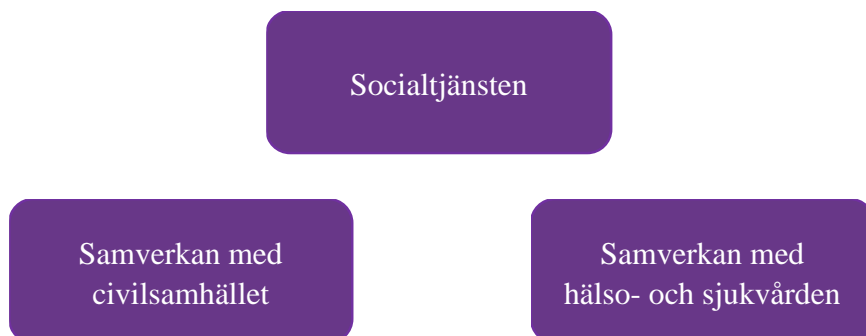
Behandlingsenheten erbjuder förändringsskapande samtal som vilar på kognitiva, psykodynamiska och systemteoretiska metoder, med målet att hitta nya konstruktiva sätt att hantera sitt liv och relationer. Grundsynen på behandlingsenheten är att anhöriga utgör en resurs. Arbetet går ut på att stötta de anhöriga att bistå sin närstående med att exempelvis nå sina uppsatta mål gällande sin missbruks- eller beroendeproblematik och i sin strävan att lämna ett kriminellt liv.

Behandlingsenheten erbjuder även stödsamtal för anhöriga som drabbats av skjutningar och dödligt våld.

Framtid Stockholm

Framtid Stockholm inom socialförvaltningen arbetar med öppenvårdsinsatser för barn och unga. De erbjuder ett likvärdigt och transparent utbud av sociala stöd- och öppenvårdsinsatser för ungdomar, familjer och samarbetspartners.

Avsnitt 7: Samverkan med externa aktörer

Samverkan med civilsamhället

I Stockholm finns ett flertal såväl stora som mindre ideella organisationer som på olika sätt gör insatser för anhöriga i alla åldrar, barn- och ungdomar, vuxna och äldre. En del av dessa har olika former av ekonomiskt stöd från Stockholms stad. De ideella organisationerna utgör ett komplement till socialtjänstens egna insatser och är viktiga samverkansaktörer för socialtjänsten. Även religiösa samfund i Stockholm erbjuder stöd till anhöriga och utgör viktiga samverkansaktörer för socialtjänsten. Socialtjänsten kan erbjuda anhöriga stöd i att söka information om vilka organisationer som tillhandahåller vilka insatser.

Socialtjänsten ska samverka med de ideella organisationerna för att ge ett bra stöd till anhöriga. Samverkan kan exempelvis avse anhörigrupper och träffpunkter samt riktade utbildningar till anhöriga. Det är viktigt att stadsdelsnämnderna upparbetar samverkansrutiner med civilsamhället utifrån lokala och verksamhets specifika behov och förutsättningar.

Samverkan med hälso- och sjukvården

Det är viktigt att socialtjänsten och hälso- och sjukvården samarbetar för att ge anhöriga bästa möjliga stöd. För personer med stora, långvariga och sammansatta behov av vård, omsorg, stöd och

service utgör brister i samverkan och samordning av insatser mellan huvudmännen ett stort hinder.⁵⁵

Socialtjänsten ska samverka med hälso- och sjukvården för att säkerställa att anhörigas behov av stöd uppmärksammas på ett tidigt stadium. Genom att nå fler anhöriga i ett tidigt skede kan livskvaliteten förbättras för anhöriga och deras närstående.

I HSL finns inte någon motsvarande bestämmelse till den om stöd till anhöriga som finns i SoL. Hälso- och sjukvården ska emellertid arbeta för att förebygga ohälsa. Den som vänder sig till hälso- och sjukvården ska när det är lämpligt ges upplysningar om metoder för att förebygga sjukdom eller skada. Hälso- och sjukvården ska i förebyggande syfte uppmärksamma anhöriga som riskerar att drabbas av ohälsa på grund av att de vårdar eller stödjer en person. Inom hälso- och sjukvården kan anhöriga få stöd på olika sätt. Det kan handla om information och kunskap om den sjukdom den närstående drabbats av, sjukdomsförloppet, behandlingar och rehabiliteringsinsatser samt hjälpmedel som även kan underlätta situationen för den anhöriga. Inom hälso- och sjukvården finns också personal som kan ge professionellt samtalsstöd⁵⁶ och traumabehandling.

I samverkan med hälso- och sjukvården är en *samordnad individuell plan* (SIP) ett viktigt verktyg. Socialtjänsten ska vid behov och då den enskilde samtycker till det upprätta en SIP tillsammans med hälso- och sjukvården. Om det är lämpligt, och den närstående inte motsätter sig det, ska anhöriga ges möjlighet att delta i arbetet med planen. Många anhöriga tar på sig en roll som koordinator och samordnar sina närståendes insatser. Ansvaret för att samordna insatserna mellan huvudmän och ta initiativ till SIP ska inte ligga på den anhöriga.

I de befintliga samverkansstrukturer som Stockholms stad har med Regionen och andra huvudmän, exempelvis lokala samråd och POSOM, är det av vikt att lyfta in anhörigperspektivet.

⁵⁵ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen 2016. Artikelnummer 2016-7-3, sid 13 och 14.

⁵⁶ Ibid, sid. 14.

Åtgärdslista under programtiden

Socialnämnden och äldrenämnden ska tillsammans med stadsdelsnämnderna utvärdera och revidera programmet i sin helhet år 2023. Under programtiden ska socialförvaltningen och äldreförvaltningen anordna en inspirationsdag kring anhörigperspektivet. Nedan följer en lista med åtgärder som ska genomföras under programtiden.

Arbetsätt	Åtgärder	Ansvariga
Informationstillgänglighet för anhöriga.	Lättillgänglig, och utifrån målgrupperna, anpassad information på Stockholms stads hemsida om vilket stöd till anhöriga som stadsdelsnämnderna och socialförvaltningen erbjuder.	Äldreförvaltningen och socialförvaltningen i samarbete med stadsdelsnämnderna.
	Tydliggöra kontaktvägar och ingång till socialtjänsten för anhöriga på Stockholms stads hemsida.	Äldreförvaltningen och socialförvaltningen i samarbete med stadsdelsnämnderna.
	Framtagande av skriftligt informationsmaterial om Stockholms stads stöd till anhöriga som kan delas ut av stadsdelsnämnderna till anhöriga och närstående.	Socialförvaltningen och äldreförvaltningen.
Handläggning av direkt stöd till anhöriga som omfattas av bestämmelserna i 5 kap 10 § SoL.	Framtagande av ett stödmaterial för handlägningsprocessen.	Äldreförvaltningen och socialförvaltningen tillsammans med stadsdelsnämnderna.

Arbetsätt	Åtgärder	Ansvariga
Samverkan mellan socialtjänsten och civilsamhället.	Upparbetade samverkansrutiner med ideella organisationer och religiösa samfund utifrån lokala behov och förutsättningar.	Stadsdelsnämnderna.
Uppföljning av hur många anhöriga som tar del av direkt stöd som är biståndsbedömt enligt 4 kap 1 § SoL.	Vid utvecklandet av nya sociala system (Esset) möjliggöra att ta ut denna statistik från systemet.	Socialförvaltningen och äldreförvaltningen i samarbete med projektet för Moderniseringen av sociala system.
Stöd till anhöriga som inte omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § SoL.	Kartläggning av behov av kompetensutveckling kring anhöriga som inte omfattas av bestämmelsen i 5 kap. 10 § SoL.	Socialförvaltningen tillsammans med stadsdelsnämnderna.
	Framtagande av ett stödmaterial avseende stöd till anhöriga som inte omfattas av bestämmelsen i 5 kap 10 § SoL.	Socialförvaltningen tillsammans med stadsdelsnämnderna.
Effektivisering av planering, spridning och uppföljning av generella insatser.	Stödsystem för planering, spridning och uppföljning av generella insatser (som ej omfattas av Esset).	Äldreförvaltningen och socialförvaltningen tillsammans med stadsdelsnämnderna.
Sprida anhörigperspektivet bland alla medarbetare som möter anhöriga.	Inkludera anhörigperspektivet i utbildningar riktade till nyanställda handläggare och i riktlinjerna för respektive verksamhetsområde.	Socialförvaltningen och äldreförvaltningen.
Förebyggande arbete med anhöriga.	Förtydliga anhörigperspektivet för barn och unga i ANDTS-programmet.	Socialförvaltningen.

Arbetsätt	Åtgärder	Ansvariga
Samverkan med Regionen och andra huvudmän.	Inom ramen för de befintliga forumen för samverkan uppmärksamma anhörigperspektivet.	Socialförvaltningen, äldreförvaltningen och stadsdelsnämnderna.
	Upprätta en krisplan för samverkan vid skjutningar och dödligt våld.	Stadsdelsnämnderna.
Sprida information om barn som anhöriga.	Inkludera barnrättsperspektivet i utbildningar riktade till nyanställda handläggare, i riktlinjerna för respektive verksamhetsområde och inom chefs- och tillämpningsnätverken.	Socialförvaltningen.

Länkar

Socialstyrelsen

<https://www.socialstyrelsen.se/>

Kunskapsguiden

<https://kunskapsguiden.se/Sidor/start.aspx>

Nationella vård och insatsprogram

[Nationella vård- och insatsprogram \(vardochinsats.se\)](http://vardochinsats.se)

Nationellt kompetenscentrum anhöriga

<http://www.anhoriga.se/>

Habilitering och hälsa Region Stockholm

<http://habilitering.se/home>

Psykiatrin Region Stockholm

<https://psykiatri.sll.se/>

Beroendecentrum Stockholm Region Stockholm

<https://www.beroendecentrum.se/>

Ideella föreningar med föreningsstöd från staden

<https://foretagsservice.stockholm/stod-till-foreningar-och-kulturaktorer/socialstod/foreningsstod-fran-socialforvaltningen/>

Röda korset

<https://www.rodakorset.se/>

Rädda barnen för orostelefon om radikaliserings

<https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/foralder/orostelefonen/?fbclid=IwAR1Pb2aPTBFO-InKCIIE0q-G1fbYv4AssnK23nVaQIuFBg3X3L9RkC2Adhs>

Stiftelsen Allmänna barnhuset för information om BRA-samtal⁵⁷

<http://www.allmannabarnhuset.se/>

⁵⁷ Stiftelsen Allmänna Barnhuset startade 2011 ett utvecklingsarbete med namnet BRA – Barns rätt som anhöriga. BRA-samtal är en modell utformad för att stödja personal inom kommuner, regioner och idéburna organisationer i hur de kan gå tillväga för att uppmärksamma anhöriga barns rätt till information, råd och stöd. Målgruppen är barn 7–18 år som har en förälder eller annan vuxen omsorgsperson med missbruks- eller spelproblem, med psykisk sjukdom, med psykisk- eller intellektuell funktionsnedsättning, med en allvarlig fysisk sjukdom/skada eller som avlidit. Syftet med BRA-samtalen är att öka barnets delaktighet och handlingsutrymme och på lång sikt är målsättningen att stärka barn och ungas utveckling och att förebygga psykisk och fysisk ohälsa.
<http://www.allmannabarnhuset.se/temaomraden/projekt/bra-barns-ratt-som-anhoriga/>